तत्परमंतेभ्यःसात्विकासात्विकेभ्योभावेभ्यउत्कृष्टं ज्ञानमेवनतुज्ञेयं अमृतंज्ञानांतराबाध्यं ज्योतिःस्वप्रकाशं अक्षरंव्यापकं भावितात्मानःध्यानादिनाशोधितचित्ताः ॥ १९ ॥ उपसंहरति हेतुमदिति ज्ञान चक्षुषातत्त्वदर्शिनाएतावद्वाच्यवृत्त्यासगुणंलक्षणयाच निर्गुणं हेतुमद्युक्तियुक्तंयथास्यात्तथाआख्यातुंशक्यंनतुभृंगपाहिकयाप्रदर्शयितुं श्रवणमननाभ्यांविदितशाब्दयुक्तितत्त्वस्यप्रत्याहारेणविषयेभ्यइंद्रिया णामाकर्षणेनब्रह्मवेदितुंशक्यंयोगांगेषुप्रत्याहारएवदुःशकःइतरत्सुसंपादमतोब्रह्मप्राप्तिकामेनेंद्रियाणिजेतव्यानीत्यर्थः ॥ २० ॥ इतिशांति॰मोक्ष॰नै॰भा॰षोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥ उक्तंवक्ष्यमाणंचसाधनजातंसमुच्चिनोति नसइति धर्ममितिपाठेअयंतुपरमोधर्मोयद्योगेनात्मदर्शनमितियाज्ञवल्क्योक्तलक्षणंधर्मं चतुष्टयंपूर्वोक्तंदृष्टांतभूतंस्वमसुषुप्त्याख्यंद्वयंदार्ष्टांतिकंचसगुणनिर्गुणब्रह्मभा वाख्यंद्वयमितिचतुष्टयं व्यक्तंदृश्यं अव्यक्तंचिदात्मा यत्तत्त्वमनारोपितंरूपंयस्यतत् परमर्षिणानारायणेन ॥ १ ॥ व्यक्ताव्यक्तयोस्तत्त्वंस्वरूपतःफलतश्चाहद्वाभ्यां व्यक्तमिति ऋषिर्वेदःसएवनारायणवाक्य

ब्रह्मतत्परमंज्ञानममृतंज्योतिरक्षरं॥ येविदुर्भावितात्मानस्तेयांतिपरमांगतिं॥ १९॥ हेतुमच्छक्यमाख्यातुमेतावज्ज्ञानचक्षुषा ॥ प्रत्याहारेणवाशक्यमक्षरं ब्रह्मवेदितुं॥ २०॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति॰मोक्ष॰वार्ष्णेयाध्यात्मकथनेषोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २१६॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

भीष्मउवाच नसवेदपरंब्रह्मयोनवेदचतुष्टयं॥ व्यक्ताव्यक्तंचयत्तत्त्वंसंप्रोक्तंपरमर्षिणा॥ १॥ व्यक्तंमृत्युमुखंविद्यादव्यक्तममृतंपदं ॥ प्रवृत्तिलक्षणंधर्ममृ षिर्नारायणोब्रवीत् ॥ २॥ तत्रैवावस्थितंसर्वंत्रैलोक्यंसचराचरं॥ निवृत्तिलक्षणंधर्ममव्यक्तंब्रह्मशाश्वतं॥ ३॥ प्रवृत्तिलक्षणंधर्मंप्रजापतिरथाब्रवीत् ॥ प्रवृ त्तिःपुनरावृत्तिर्निवृत्तिःपरमागतिः ॥ ४॥ तांगतिंपरमामेतिनिवृत्तिपरमोमुनिः॥ ज्ञानतत्त्वपरोनित्यंशुभाशुभनिदर्शकः॥ ५॥ तदेवमेतौविज्ञेयावव्यक्तपुरु षावुभौ॥ अव्यक्तपुरुषाभ्यांतुयत्स्यादन्यन्महत्तरं॥ ६॥ तंविशेषमवेक्षेतविशेषेणविचक्षणः॥ अनाद्यंतावुभावेतावलिंगौचाप्युभावपि ॥ ७॥ उभौनित्या वविचलौमहद्भ्यश्चमहत्तरौ ॥ सामान्यमेतदुभयोरेवंत्वन्यद्विशेषणं ॥ ८॥

त्वान्नारायणः ॥ २ ॥ ब्रह्मांडाधिपत्यांतंसर्वंकर्मफलांतर्भूतमित्यर्थः निवृत्तिर्देहेंद्रियाहंकारांतानांबाधस्तल्लक्षणोधर्मस्तुब्रह्मैव ॥ ३॥ प्रजापतिःस्रष्टारजोमयत्वात् ॥ ४ ॥ तांएषोस्यपरमआनंदएषास्यपरमा संपदितिश्रुतिप्रसिद्धांकैवल्यावस्थां शुभाशुभेमुक्तिसंसारौनिश्चयेनद्रष्टुमिच्छन् तुमुन्ण्वुलौक्रियायांक्रियार्थायामितिण्वुल् ज्ञानतत्त्वंचिदात्मतत्त्वंतद्विचारपरोनित्यंस्यात् ॥ ५॥ तत्तत्रतत्त्वविचारेकर्तव्येए वंवक्ष्यमाणंप्रकारंजानीयात् अव्यक्तंप्रधानंपुरुषःक्षेत्रज्ञोजीवःमहत्तरंईश्वरः प्रधानक्षेत्रज्ञपतिर्गुणेशइतिश्रुतिप्रसिद्धंत्रयं ॥ ६ ॥ तेषुयन्महत्तरंतंविशेषंक्लेशादिभिरपरामृष्टतयाविशिष्टंपरमात्मानंअवेक्षेतसा क्षात्कुर्यात् विशेषेणबाध्यत्वाबाध्यत्वलक्षणेनवैपरीत्येन विशेषमेवाहानादीति उभौप्रधानक्षेत्रज्ञौ अनादीअनंतौ अलिंगौमानांतराविषयौ ॥ ७ ॥ नित्यौमूढस्यापरिहार्यौ एवमादिपुंप्रकृत्योःसाधर्म्यं विशे षणंव्यावर्तकंवैधर्म्यंतुएवंविधात् ॥ ८ ॥

Digitized by Google